TIBBIYOT TA’LIMIDA REFLEKSIV MADANIYAT VA UNING KOMPONENTLARI

Xaydarova Nigora Obidovna
PhD student, Fergana state university
ORCID ID: 0009-0009-5789-3296

Annotatsiya

Ushbu maqolada tibbiyot ta’limida refleksiv madaniyat tushunchasi, uning tarkibiy komponentlari va bo’lajak shifokorlarning kasbiy shakllanishidagi o’rni ko’rib chiqiladi. Refleksiv madaniyat — bu shaxsning o‘z faoliyatini ongli ravishda tahlil qilish, baholash va unga asoslanib o‘zini takomillashtirish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Maqolada refleksiv madaniyatning kognitiv, motivatsion, kommunikativ va baholash komponentlari alohida tavsiflanib, ularning tibbiy ta’lim jarayonida rivojlantirilishi uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: *refleksiv madaniyat, tibbiy ta’lim, refleksiya komponentlari, kasbiy kompetensiya, o’z-o’zini baholash*

.

KIRISH

Bugungi kunda tibbiyot sohasida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash masalasi nafaqat klinik bilim va amaliy ko‘nikmalarni egallash, balki shifokorning o‘z kasbiy faoliyatini doimiy ravishda tahlil qila olishi, xatolarini anglashi va o’zini-o‘zi rivojlantirishga intilishi bilan chambarchas bog‘liq. Aynan shu xususiyatlar refleksiv madaniyat tushunchasining mohiyatini tashkil etadi.

Jahon tibbiyot ta’limi amaliyotiga nazar tashlasak, Evropa va Shimoliy Amerika universitetlarida refleksiya ko’nikmalari tizimli ravishda o’quv jarayoniga singdirilganini ko’ramiz. Biroq O’zbekiston tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida bu yo’nalish hali to’liq nazariy va amaliy jihatdan ishlab chiqilmagan. Shu sababli refleksiv madaniyatning tarkibiy komponentlarini aniqlashtirish va ularni rivojlantirish yo’llarini tadqiq etish dolzarb ilmiy muammo sifatida kun tartibida turibdi.

Refleksiv madaniyat tushunchasining ilmiy asoslari

"Refleksiya" atamasi falsafada antik davrdan beri ma’lum bo’lib, R. Dekart va J. Lokk tomonidan inson ongining o’z-o’zini kuzatish qobiliyati sifatida talqin etilgan. Pedagogik psixologiyada esa J. Dyui refleksiv fikrlashni shaxs tajribasini ongli ravishda qayta ko’rib chiqish jarayoni deb ta’riflagan [1]. D. Shon esa o’zining "amaliyotchi-refleksiyachi" kontseptsiyasida professional faoliyat jarayonida refleksiyaning markaziy o’rnini asoslab bergan [2].

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda refleksiv madaniyat — bu shaxsning o’z faoliyati, fikrlash tarzi va kasbiy qadriyatlarini ongli ravishda idrok etish, tanqidiy tahlil qilish va maqsadli takomillashtirish salohiyatini ifodalovchi integral sifat sifatida ta’riflanadi [3]. Bu tushuncha oddiy o’z-o’zini kuzatishdan ancha keng bo’lib, shaxsning kasbiy o’sishga nisbatan faol, mas’uliyatli va izchil munosabatini o’z ichiga oladi.

Refleksiv madaniyatning tarkibiy komponentlari

Tadqiqot natijalariga asoslanib, biz tibbiy ta’limda refleksiv madaniyatning quyidagi to’rtta asosiy komponentini ajratib ko’rsatamiz:

Kognitiv komponent — bu talabaning o’z bilish jarayonlarini kuzatish, tushunish va boshqarish qobiliyatini anglatadi. Tibbiyot talabasi uchun bu, masalan, klinik masalani hal qilish jarayonida qaysi bilimlar yetarli, qaysilari yetishmayotganligini anglash demakdir. Kognitiv refleksiya metakognitiv ko’nikmalar bilan uzviy bog’liq bo’lib, o’z-o’zini tartibga soluvchi o’qish (self-regulated learning) asosini tashkil etadi.

Motivatsion komponent — refleksiv faoliyatga ichki ehtiyoj va doimiy kasbiy o’sishga intilishni ifodalaydi. Bu komponent talabada o’z kamchiliklarini tan olishdan qo’rqmaslik, aksincha, ularni o’sish imkoniyati sifatida qabul qilish tutumini shakllantiradi. Motivatsion refleksiya bo’lmasa, boshqa komponentlar rasmiy xarakter kasb etib qoladi.

Kommunikativ komponent — o’z fikr va kuzatishlarini boshqalarga aniq va ochiq ifodalay olish, shuningdek, hamkasblar va o’qituvchidan kelgan fikr-mulohazalarni (feedback) qurilmali qabul qila olish ko’nikmalarini o’z ichiga oladi. Tibbiyot ta’limida, ayniqsa xorijiy tilda olib boriladigan darslarda, bu komponent alohida ahamiyat kasb etadi: talaба o’z klinik mulohazalarini chet tilda ifodalash orqali bir vaqtning o’zida ham tafakkurini, ham til ko’nikmalarini rivojlantiradi.

№	Komponent	Mazmuni	Tibbiy ta'limdagi namoyon bo'lishi	Rivojlantirish usullari
1	**Kognitiv**	O'z bilish jarayonlarini kuzatish, tushunish va boshqarish; metakognitiv ko'nikmalar	Klinik masalada yetishmayotgan bilimlarni o'z-o'zidan aniqlash	Refleksiv kundalik, o'quv portfoliosi, o'z-o'zini baholash varaqlari
2	**Motivatsion**	Kasbiy o'sishga ichki ehtiyoj; kamchiliklarni o'sish imkoniyati sifatida qabul qilish	Xatolardan xulosa chiqarish va qayta urinishga tayyor bo'lish	Maqsad qo'yish mashqlari, muvaffaqiyat/muvaffaqiyatsizlik tahlili
3	**Kommunikativ**	O'z kuzatishlarini aniq ifodalash; fikr-mulohazalarni qurilmali	Xorijiy tilda klinik mulohazalarni og'zaki va yozma bayon etish	Guruhli muhokamalar, keys-stadi, og'zaki taqdimotlar

		qabul qilish		
4	**Baholash**	O'z va tengdoshlar faoliyatini ob'ektiv, mezonlarga asoslanib baholash qobiliyati	O'zaro baholash (peer assessment), natijalar dinamikasini kuzatish	Baholash rubrikalari, o'zaro baholash varaqalari, feedback sessiyalari

1-jadval. Tibbiyot ta'limida refleksiv madaniyatning tarkibiy komponentlari

Baholash komponenti — talabaning o’z va tengdoshlarining kasbiy faoliyatini ob’ektiv, mezonlarga asoslangan holda baholay olish qobiliyatini anglatadi. Bu komponent o’z-o’zini baholash (self-assessment) va o’zaro baholash (peer assessment) amaliyotini qamrab oladi hamda natijada talabada kasbiy tanqidiy fikrlash madaniyatini shakllantiradi.

Sanab o’tilgan to’rtta komponent o’zaro ajralmas birlikni tashkil etadi. Kognitiv refleksiya natijalar haqida fikrlashga undaydi, motivatsion komponent esa bu fikrlashni harakatga aylantirishga turtki beradi. Kommunikativ komponent o’z xulosalarini boshqalar bilan ulashish orqali chuqurlashtiradi, baholash komponenti esa jarayonni to’ldiradi va keyingi refleksiya uchun asos hozirlaydi. Agar biron komponent zaif rivojlangan bo’lsa, umumiy refleksiv madaniyat yuzaki tus oladi.

Refleksiv madaniyatni o'rganish jarayoni bir necha izchil bosqichdan iborat bo'lib, u talabaning dastlabki holatini aniqlashdan boshlanadi. Motivatsion-diagnostik bosqichda talabaning o'z-o'zini baholash ko'nikmalari, xatolariga munosabati va kasbiy o'sishga bo'lgan ichki motivatsiyasi so'rovnomalar, kuzatish protokollari va refleksiv yozma ishlar yordamida aniqlanadi. Bu bosqichning asosiy natijasi — talabada "Men nimani bilaman va nimani bilmayman?" degan savolni uyg'otish hamda refleksiv faoliyatning kasbiy ahamiyatini anglatishdir.

Ikkinchi — tanishtirish va faol amaliyot bosqichida — talabalar refleksiya tushunchasi, uning turlari va tibbiy amaliyotdagi o'rni bilan tanishtiriladi. Dastlab o'qituvchi rahbarligida, keyinroq esa mustaqil ravishda refleksiv kundalik yuritish, keys-stadi muhokamasi, tengdoshlar baholashi va tuzilmaviy o'z-o'zini tahlil qilish kabi usullar qo'llaniladi. Xorijiy til darslarida bu jarayon xorijiy tibbiy matn ustida ishlash va klinik vaziyatlarni chet tilda muhokama qilish orqali amalga oshiriladi, natijada til va kasbiy refleksiya bir vaqtda rivojlantiriladi.

Yakuniy — integratsiya bosqichida — refleksiv madaniyat talabaning kasbiy tafakkur tarziga aylanadi. Endi refleksiya alohida topshiriq sifatida emas, balki har qanday kasbiy faoliyatning tabiiy tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu bosqichning asosiy ko'rsatkichi — talabaning o'z bilim va ko'nikmalarining chegaralarini mustaqil his eta olishi hamda tibbiyot oliy ta'lim muassasasini bitirgandan so'ng ham doimiy kasbiy o'sishga intilishini davom ettirishga tayyorligidir.

Bizning tadqiqotimiz ko’rsatishicha, tibbiyot talabalari orasida baholash va motivatsion komponentlar eng sezilarli rivojlanish zaruratiga ega. Ko’pchilik talabalar o’z bilimlarini ob’ektiv baholashdan qochib, yoki o’ta yuqori, yoki o’ta past baho berishga moyil ekanligi aniqlandi. Bu holat tibbiy ta’limda maxsus tuzilgan refleksiv mashqlar va tizimli feedback mexanizmlarini joriy etish zarurligini ko’rsatadi.

XULOSA

Refleksiv madaniyat tibbiyot ta’limining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lishi lozim. U nafaqat o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki kelajakdagi shifokorning mas’uliyatli, o‘z-o‘zini takomillashtirishga qodir mutaxassis sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. Kognitiv, motivatsion, kommunikativ va baholash komponentlarini bir tizimda rivojlantirish orqali tibbiyot oliy ta’lim muassasalari xalqaro standartlarga mos keladigan refleksiv shifokor modelini amaliyotga joriy eta oladi. Keyingi tadqiqotlar ushbu komponentlarni o’lchash va rivojlantirishning amaliy metodikalarini ishlab chiqishga yo’naltirilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dewey J. How We Think. — Boston: D.C. Heath & Co., 1910. — 224 p.
2. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. — New York: Basic Books, 1983. — 374 p.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. — М.: Логос, 2004. — 384 с.
4. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. — 2007. — Vol. 77, No. 1. — P. 81–112.
5. Sandars J. The Use of Reflection in Medical Education: AMEE Guide No. 44 // Medical Teacher. — 2009. — Vol. 31, No. 8. — P. 685–695.